

STEJNOSMĚRNÝ PROUD

Vlastnosti zdrojů ss proudu

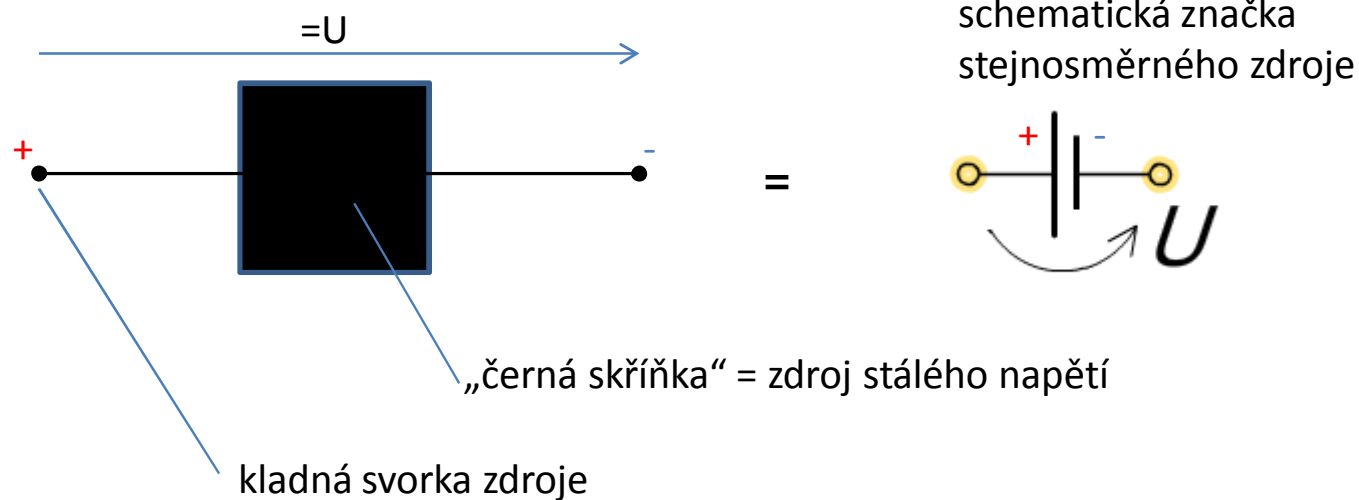
TENTO PROJEKT JE SPOLUFINANCOVÁN EVROPSKÝM SOCIÁLNÍM FONDEM A STÁTNÍM ROZPOČTEM ČESKÉ REPUBLIKY.

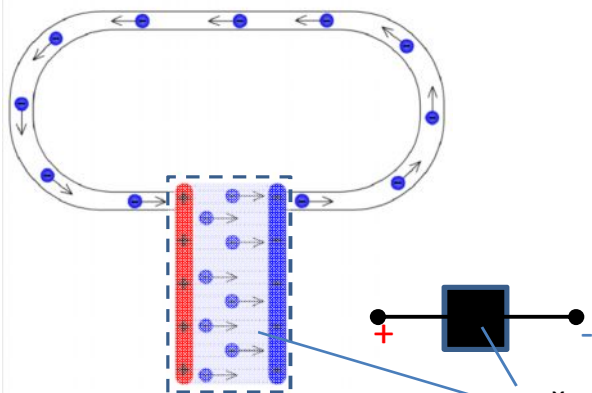

Zdroj elektrického napětí

Elektrický zdroj je zařízení, které mezi dvěma místy vytváří a trvale udržuje rozdíl elektrických potenciálů neboli elektrické napětí a to působením vnějších neelektrických příčin. Jako elektrických zdrojů používáme nejčastěji generátorů, akumulátorů a galvanických článků. Místům, mezi nimiž zdroj udržuje napětí, říkáme póly nebo svorky. Napětí mezi svorkami zdroje nazýváme *svorkové napětí* zdroje. Zjistíme-li smysl spádu svorkového napětí, určíme tím kladnou a zápornou svorku, tj. stanovíme *polaritu* svorek. Pak vyznačíme šipkou orientovanou ve směru, kterým působí elektrostatické pole na kladné částice, tedy od kladné svorky zdroje k záporné svorce směr tohoto svorkového napětí.

Když se polarita svorek zdroje nemění, máme *stejnoseměrný zdroj*.

Jedna svorka zdroje – kladná, obsahuje méně volných elektronů než druhá – záporná s přebytkem elektronů. Proto uvnitř zdroje musí působit síly, které odvádějí např. z kladné svorky elektrony, nebo ze záporné svorky kladné ionty.

„černá skříňka“ = zdroj stálého napětí

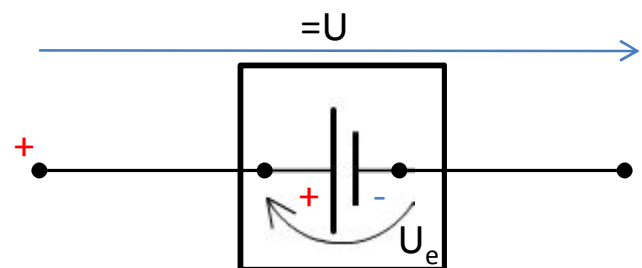
K přenosu těchto nábojů uvnitř zdroje = „černé skříňky“ bylo nutno konat práci, kterou získáváme na úkor jiné energie buď uvolněné přímo ve zdroji, nebo přivedené zvenku. Je-li Q celkový náboj částic přenesený mezi póly zdroje a W_z práce neelektrických sil, pak veličina U_e definovaná

vztahem

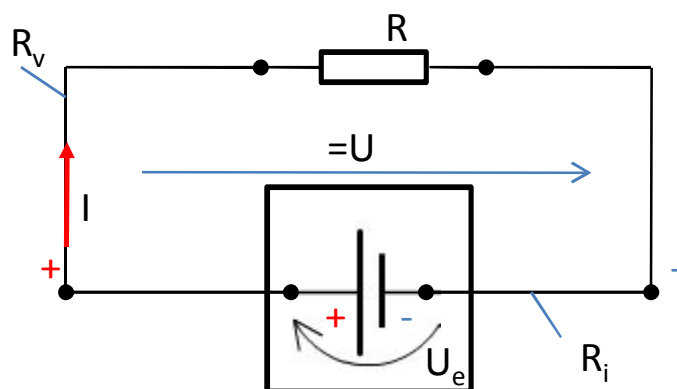
$$U_e = \frac{W_z}{Q}$$

se nazývá *elektromotorické napětí zdroje*.

Elektromotorické napětí je vlastnost zdroje vyjadřující schopnost zdroje rozdělovat náboje a tím vytvářet mezi jeho svorkami napětí. Vyznačujeme ho šipkou orientovanou ve směru působení neelektrických sil na kladnou částici – tedy od záporného ke kladnému pólu zdroje. Jeho velikost je pro daný zdroj **stálá $U_e = \text{konst.}$** , daná přeměnou nějaké energie v energii elektrickou.

Elektrický obvod tvořený spotřebiči o odporu R a spojovacími vodiči o odporu R_v připojíme ke svorkám zdroje. Na nich je pro daný zdroj jistá velikost *svorkového napětí* U . Např. u ploché baterie $U = 4,5V$, u alternátoru automobilu $U = 12V$, u akumulátoru motocyklu $U = 6V$ apod. ($\Rightarrow$ úkol: zjistěte svorkové napětí akumulátoru, napájející váš mobilní telefon).

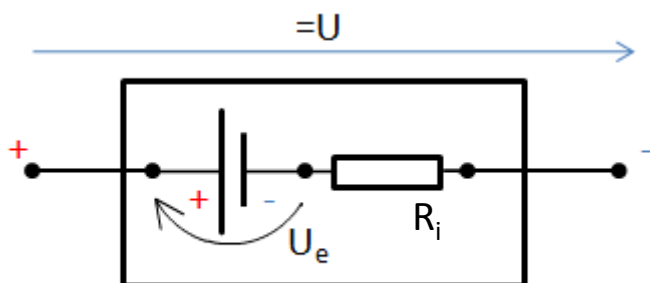

Tedy napětí vyrobené zdrojem = elektromotorické, musíme „dopravit“ na svorky zdroje. Cesta od zdroje k jeho svorkám vykazuje taktéž určitý odpor, jemuž říkáme *vnitřní odpor zdroje* a označujeme R_i .

Při uzavřeném obvodu prochází proud I celým obvodem a napětí na svorkách zdroje U protlačí proud vedením R_v a odporem spotřebiče R . Oba odpory jsou spojeny za sebou a podle Ohmova zákona platí $U = I(R + R_v)$. Poněvadž proud prochází též zdrojem, spotřebuje se na jeho protlačení odporem R_i napětí $U_i = IR_i$. Součet obou napětí U a U_i dává elektromotorické napětí zdroje U_e , které protlačuje proud celým obvodem: $U_e = U + U_i = I(R + R_v) + IR_i$.
 Pro napětí na svorkách zdroje pak platí:

$$U = U_e - IR_i$$

kde IR_i je úbytek napětí na vnitřním odporu zdroje

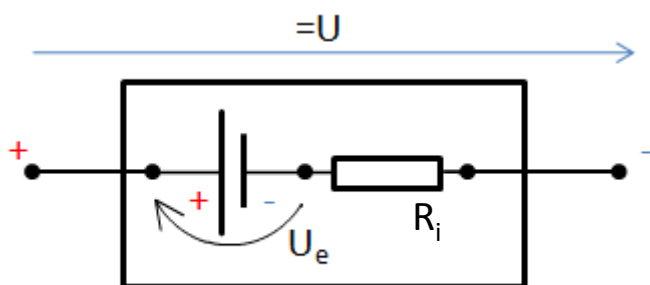

Náhradní schéma:

Skutečný zdroj nahradíme sériovým spojením ideálního zdroje (bez vnitřního odporu) se stálým napětím U_e a samostatně uvažovaným vnitřním odporem R_i , na němž vzniká úbytek $R_i I$.

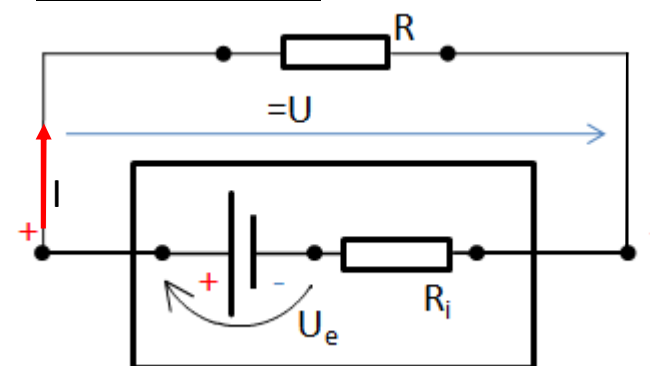
Nyní lze uvažovat následující případy práce zdroje:

1) Chod naprázdno ($I = 0$)

Protože obvodem neprotéká žádný proud, nemůže vznikat úbytek napětí na vnitřním odporu zdroje $R_i I = 0$. Pak svorkové napětí U_0 , nazývané také napětí naprázdno, je rovno elektromotorickému napětí zdroje $U_0 = U_e$. Toto napětí změříme na svorkách nezatíženého zdroje.

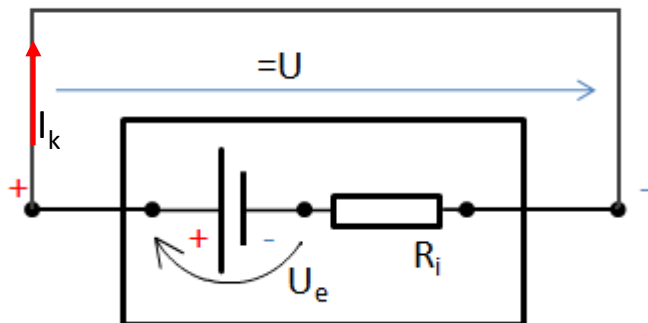
2) Chod při zatížení

Jakmile zdroj zatížíme, poklesne jeho svorkové napětí U o vnitřní úbytek napětí na odporu zdroje $R_i I$, a to tím více, čím větší je zatížení, tj. čím větší proud I ze zdroje odebíráme $U = U_e - R_i I$.

Proud v uzavřeném obvodu:
$$I = \frac{U_e}{R + R_i}$$

3) Chod při spojení nakrátko

Svorky zdroje spojíme vodičem, jehož odpor se prakticky rovná nule, $R = 0$. V tom případě prochází obvodem proud, který je omezen jen vnitřním odporem zdroje. Je to

tzv. *proud nakrátko* I_k a jeho velikost je
$$I_k = \frac{U_e}{R_i}$$

Poněvadž vnitřní odpor zdrojů bývá obvykle malý, je proud nakrátko velký, takže při zkratu hrozí poškození nebo zničení zdroje.

Svorkové napětí zdroje při chodu nakrátko je nula, $U = 0$, neboť vnější odpor $R = 0$, a součin $R I_k = U$ je pak rovněž nula.

S použitím:

- L. Javorský, A. Bobek, R. Musil. *Základy elektrotechniky*. 5. upravené vydání. Praha 1970: SNTL. od str. 69.
- J. Kubrycht, R. Musil, L. Voženílek. *Elektrotechnika*. Praha 1969: SNTL. od str. 74.
- Kolektiv AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY. *DVD Elektřina a magnetismus*. 2007.

vypracoval: Ing. Milan Maťátko
